

e

MORTS, QUI US HA MORT?

Iñaki Rubio

Crònica de dos crims:
l'últim condemnat a mort d'Andorra

comanegra

e

MORTS, QUI US HA MORT?

Iñaki Rubio

Crònica de dos crims:
l'últim condemnat a mort d'Andorra

comanegra

**MORTS, QUI US
HA MORT?**

Llibre local = Lector compromès

Aquest és un llibre publicat amb el segell **Llibre Local**, que garanteix que el 100% de l'elaboració —des del disseny fins a la impressió— s'ha dut a terme per professionals i empreses catalanes.

Visita **llibrelocal.cat** per conèixer millor aquesta iniciativa.

Primera edició: setembre del 2021

- © Iñaki Rubio, 2021
- © de les fotografies: els autors i arxius respectius
- © de la foto de portada: Fons Manuel Pomares.
Arxiu Nacional d'Andorra. Autor desconegut
- © d'aquesta edició: Editorial Comanegra, 2021

Editorial Comanegra
Consell de Cent, 159
08015 Barcelona
www.comanegra.com

Direcció de col·lecció: Jordi Puig
Disseny de col·lecció: Irene Guardiola
Correcció: Marc Cortès
Maquetació: Irene Guardiola
Producció de l'ePub: booqlab

Volem expressar un agraïment especial a Àlex Tena per les fotografies de les pàgines 142-144, i a l'Arxiu Nacional d'Andorra per les facilitats amb tot el llibre.

ISBN: 978-84-18857-27-0
Tots els drets reservats als titulars dels copyright.

MORTS, QUI US HA MORT?

Iñaki Rubio

comanegra

**A la Teresa, tot
A la mare, sempre
A Begoña i Rosa, germanes**

TAULA

POSSIBLE PREFACI

LA PRIMERA MORT

LA FOTO

'LA VANGUARDIA'

MALAGELADA

UN ARTICLE

'NOSTRES ARRELS'

CAL GASTÓ

EL PRIMER NAZI

REUNIÓ

OMBRES

ANTÓN ARENY BARÓ

L'ARMA

HERBA D'ESTIU

MINGUETA

RAMONA

UN ALTRE COP LA RAMONA

ANTÒNIA

MARTINA

ÀNGELA

TORB

SANG

NITS

ESCENA A LA CUINA

TARTERA

LA PRIMERA MORT

LA SEGONA MORT

PERE

DINERS

SEGADORS

ÀNGELA

VEÏNS

CADÀVER

PERE ROSSELL

SOSPITES
CÒNSOL
POLICIA
MIRALL
EL LLOC DELS FETS
EL BATLLE
EL NOTARI
JOAN RIBERAYGUA
METGES
MORT, QUI T'HA MORT?
QÜESTIONS PRELIMINARS
L'AUTÒPSIA
DILIGÈNCIA
DECLARACIÓ DE L'ÀNGELA
DUBTES RAONABLES
CONFESSIÓ
PA DE MORTS
JEFATURA
CALABÓS
PERE CANTURRI
CONTINUACIÓ DE DILIGÈNCIES
MOSSÈN LLUÍS PUJOL
CARCELLERS
CAPELLA
COVA
CORB
DORET
JAUME SANSA
LESMARTRES
AUDIÈNCIA
RESOLUCIÓ
RENÚNCIA
BRASERS
IMATGES
COMITIVA
EL SEGON POLL DEL TRENALÒS
SILENCI
FINAL

EPÍLEG
CEMENTIRI
ARRELS

AGRAÏMENTS

—Miri —va dir Banaka—, la novel·la és fruit de la idea il·lusòria que podem comprendre els
altres.

Però què en sabem dels altres?

MILAN KUNDERA

El llibre del riure i de l'oblit

No s'han d'acumular informacions o episodis narratius. El que s'acumula són perplexitats. La literatura exigeix especialistes en misteris. Però no misteris de detectius, amb un final determinat: es descobreix l'assassí. Es tracta (en literatura) d'un especialista que estudia el misteri, que l'augmenta. Estudiar el misteri és augmentar el misteri, no és disminuir-lo.

En certa manera la crítica literària-Bloom també és això: no disminuir les perplexitats, augmentar-les.

GONÇALO M. TAVARES

Breus notes sobre literatura-Bloom

POSSIBLE PREFACI

Al *Llibre del riure i de l'oblit*, Milan Kundera escriu que, segons els seus càlculs, al món es bategen de mitjana dos o tres personatges imaginaris cada segon. I justament per això manifesta la seva incomoditat sempre que ha de triar un nom per als seus protagonistes. Uns trenta anys després, a la novel·la *HHhH*, Laurent Binet reprèn el tema i diu que Kundera hauria d'haver anat un pas més enllà i es pregunta si, en realitat, la veritable vulgaritat no és inventar-se un nom per al personatge, sinó el fet mateix d'inventar-se un personatge.

He de reconèixer que en una versió inicial d'aquest llibre jo també vaig imaginar-me un personatge que em substituïa a mi i em servia per vertebrar el relat sense implicar-m'hi. Vaig atribuir-li el rol de narrador i em sentia còmode fent-li dir les coses que pensava jo. Em feia sentir segur, protegit. Vaig batejar-lo amb un nom normal i corrent, i vaig concebre per a ell una vida més o menys convencional, família, feina i fins i tot una ruptura amorosa que el condemnava a la solitud. Vull pensar que la biografia i la personalitat que li havia escollit eren força coherents amb el que pretenia explicar. Gràcies a ell, després d'anys de recerca, per fi vaig poder començar la fase de redacció del llibre i per això sempre li estaré agraït. D'alguna manera, ell feia de filtre i m'ajudava a posar una certa distància entre la història i jo, però ara penso —voldria dir «ara sé»— que si vaig necessitar crear-lo era perquè no

m'atrevia a acceptar el compromís que implicava escriure tot el que pretenia escriure.

Afortunadament, molt poques persones —només dues— van llegir el principi d'aquella versió inicial. Dic «afortunadament» perquè, tal com estava escrit en aquell moment, el llibre no funcionava. Ja havia acabat, més o menys, el que ara correspon a la primera part, però en intuir que aquell intent previ feia aigües, se'm va fer impossible continuar treballant. Vaig rumiar molt de temps fins que vaig entendre que el text flaquejava per culpa d'aquell narrador fictici. Gràcies a ell havia començat a escriure però per tirar endavant havia d'eliminar-lo. Havia de deixar d'escriure amb el cap i posar-me a fer-ho amb l'estómac. Si tots els homes i dones que viuen, treballen i moren en els capítols que segueixen són reals, quin sentit té que ens ho expliqui un narrador inventat? És absurd que la veu que desencadena el relat sigui apòcrifa (encara que sigui versemblant) si tota la resta és veritat: amb temps i paciència, he pogut desenterrar els protagonistes reals, i fins i tot he pogut saber què van fer i què van dir; he pogut recuperar anècdotes i situacions mínimes, petites com estelles de la memòria clavades en el silenci; he pogut recompondre una bona part del mirall, trencat en mil bocins, en què havia quedat oblidat el rastre d'aquesta història. Per tant, per lògica, em veia abocat a acceptar el meu paper com a cronista. Havia d'assumir la meua responsabilitat. En lloc d'amagar-me rere una figura de ficció, repetint el clàssic joc de crear-me un alter ego fet a mida; en comptes d'imitar l'estil cervantí imaginant-me un escriptor que troba notes o documents que permeten seguir la pista d'un relat ja començat, jo havia de fer-me càrrec de la meua autoria. Havia de ser tan real com la resta de persones que apareixen en les pàgines que venen

a continuació. Perquè són —i eren— persones, no personatges. Perquè amb aquest llibre no buscava la versemblança sinó la veritat.

LA PRIMERA MORT

Muntanyes. Falcons sobrevolant el cel blanc.

TRUMAN CAPOTE

A sang freda

LA FOTO

Comencem pel que molta gent ja coneix. És una de les imatges més visitades d'Andorra i segurament una bona part dels lectors d'aquest llibre hi hauran donat un cop d'ull un moment o altre. Potser sense parar-hi gaire atenció, és veritat, i per això, encara ara, alguns no estan segurs de saber de quina imatge parlem i aprofiten aquestes línies per mirar de recordar alguna il·lustració o fotografia famosa. N'hi ha que pensen en aquella estampa en blanc i negre d'uns quants homes suats i descamisats, fumant una cigarreta mentre fan una pausa en la dura tasca d'obrir un passadís de neu al port d'Envalira; o alguna postal antiga de l'aplec popular davant del Santuari de Meritxell o dels consellers generals amb tricorni i gambeto a les escales de la Casa de la Vall. Però no. No és cap d'aquestes imatges. I no cal perdre més temps, ni donar-hi més toms. Anem per feina: es tracta d'una fotografia en blanc i negre de la plaça d'Andorra la Vella, on una petita multitud s'ha reunit, segons costum, per escoltar la lectura pública d'una sentència de mort. La darrera sentència de mort dictada a Andorra.

La plaça és plena. L'únic espai lliure és a prop del punt de fuga de la foto, que coincideix amb l'angle que fan la casa Guillemó i la casa Molines, que s'alcen robustes i esveltes com un miratge de modernitat burgesa que en aquella època s'esvaïa al tombar els ulls cap a qualsevol altra banda de la vall, farcida d'horts i camps de conreu. Res a veure amb l'Andorra actual. A la cantonada entre els

dos edificis, per on s'escola, estret i costerut, un carreró que porta al Cap del Carrer, dos homes s'ho miren de lluny. El primer d'ells du un bastó i pel posat sembla que hagi de coixejar. Fa l'efecte que ha arribat fa no re i encara està agafant aire, recolzat a la paret amb una mà. L'altre també va amb bastó, tot i que més aviat té l'aparença del típic gaiato de pastor. Boina, faixa i geca de treball embrutida. S'ho mira distant, amb l'esquena a la façana freda de cal Rebés. Al seu costat, el grup de dones més allunyades de l'escena principal, totes ben juntes, apilonades com troncs, gairebé totes vestides d'un fosc gastat, menestraler, amb faldilles que cauen a plom fins als turmells, el cabell recollit i idèntic posat: espatlles encongides, les mans plegades sobre el ventre i la barbata subtilment inclinada cap a terra, herència gestual d'un codi de rols secular. N'hi ha una que porta un nen petit a coll, també hi ha un parell de nenes més grans i un noi que sembla que ja no dugui calça curta al costat d'una dona, segurament sa mare, que no ha tingut temps ni esma de treure's el davantal brut. Totes resten volgudament en un segon pla ben a prop de la paret de la casa i totes miren cap al centre de l'escena amb posat seriós. El mateix capteniment pesarós és el que manté la gent que omple els balcons. Van més mudats, això sí. Ells, amb trajo i corbata —la majoria—, tots ben clenxats i engominats; se'ls nota la classe amb un posat menys rigorós, més natural. També a elles, que sense ser re de l'altre món, s'ho miren tot des de la barana, amb faldilles per sota el genoll i un pentinat sofert que cau fins a les espatlles.

La població està atenta als esdeveniments. Se'ls veu tensos, expectants. Deu fer fred perquè la majoria van prou abrigats. La roba distingeix els treballadors més pobres, els pagesos, els primers comerciants. Però en el fons tots són

iguals davant la mort. Tots callen mentre llegeixen la sentència. Molts no ho veuen bé i estiren el cap, amb un gest rígid que els posa el coll en tensió. Vistos des de dalt, des de l'angle de la foto, són una massa atapeïda i indiferenciada de cabells engominats o testes emboïnades, un conglomerat de mirades fixes, clavades amb la rigidesa obedient apresada en tots els rituals seriosos. Un boscam de cossos immòbils però inquietos. Una tartera humana, pesant i en equilibri precari que s'aguanta mentre res ni ningú no hi passi per sobre. Una societat congelada que obeeix, en el cerimonial, els mandats de segles.

S'han congregat en una curiosa rotllana ovalada. En un dels extrems de l'el·lipse s'hi han col·locat els batlles i els consellers. A continuació, la policia, a banda i banda, dibuixa sobre el terra polsegós el contorn impenetrable reservat als protagonistes. Criden l'atenció els fusells alçats, en guàrdia. No són els únics homes armats. Com a reforç eventual, també han convocat el sometent, la vella milícia civil formada pels caps de casa. El que sembla el cap de policia està una mica més avançat i al seu costat hi ha una cadira on probablement seia algú fins no fa gaire. Ara és buida. A la banda de les autoritats, i també una mica avançat, hi ha l'encarregat de dictar la sentència. Deu sentir que tothom se l'escolta, imagina que de cop s'ha convertit en el centre de totes les mirades i es va posant nerviós. Du els papers a la mà i fa l'efecte de tenir alguna dificultat en llegir, potser pel neguit que nota a la panxa i la tremolor que li puja de la gola. Segurament ha començat a parlar alt i clar, però a poc a poc es queda sense veu, les seves paraules cendroses s'aprimen, incapaces d'omplir tot aquell silenci contingut que s'ha tancat sobre la plaça. La primera impressió és que tothom està pendent del que llegeix el secretari del Tribunal de Corts, però si observem

la foto amb deteniment és fàcil comprovar que n'hi ha molts que busquen en direcció al reu, a l'altre extrem de la rotllana ovalada, i que se'l miren amb un estrany rictus espantat, feréstec, en què es barregen la morbositat curiosa i la incredulitat davant de la tragèdia imminent.

També els nostres ulls, més de setanta anys després, llisquen pel blanc i negre de la fotografia i es claven en la seva silueta fúnebre: dret, capcot i terriblement sol malgrat que està envoltat de la gentada. Boina de feltre i gec de llana negra. Escardalenc, magre com un Dijous Sant, clava els ulls a terra i sembla que estigui absent, com si tot allò que diuen no anés amb ell. Potser ni tan sols escolta el que llegeixen. Què deu pensar en aquell moment, mentre el secretari del tribunal lluita contra una afonia nerviosa, una mena de pànic escènic al qual ha estat condemnat quan li ha tocat fer la lectura de la sentència? Què li passa pel cap? I què en sabem, d'ell, a part que el jutgen per l'assassinat del seu germà? Ben poca cosa. I de l'altre germà, del germà mort, què n'ha transcendit? Gairebé re. Per què? Com és que les circumstàncies del cas han arribat tan silenciades fins als nostres dies? Què va motivar aquell crim fratricida? Com va ser? On i com vivien aquells germans?

Això va passar al costat de casa, a Andorra, un país sense exèrcit i que aleshores tot just estrenava el cos de policia. Però pel que s'intueix en el magnetisme d'aquesta fotografia, era un país aturat en el temps: com s'ha fet sempre, el poble és convocat a la plaça pública per humiliar el condemnat, per avergonyir-lo i rebutjar-lo, acomplint exactament el cerimonial fixat en els llibres antics on es recullen els usos i costums establerts des de l'època medieval. Els anys 40 una justícia atàvica però propensa a la indulgència i a commutar les penes més greus dicta

condemna amb la màxima severitat i un rigor ritual irreversible. ¿El Principat era realment aquell paradís neutral, aquella arcàdia pacífica perduda enmig de les muntanyes que duia, segons tots els annals de la història, gairebé set-cents anys de pau?

‘LA VANGUARDIA’

El diari barceloní fundat pels comtes de Godó, que en aquell temps, per imposició de Franco, es deia *La Vanguardia Española* i que dirigia, també per prescripció del govern franquista, Luis de Galinsoga, es va fer ressò de la condemna de què tractem en l'edició del 9 de novembre de 1943. Aquell dia, a la portada destacaven una imatge de l'arribada amb tren a Barcelona d'una coral de les joventuts hitlerianes; també hi incloïen la ressenya d'un discurs de Hitler a Munic i al subtítol recollien les declaracions del Führer, que es mostrava confiat en la victòria. Una portada prou eloqüent sobre la tendència ideològica que marcava el director del diari.

A la pàgina 7, en una columna marginal, s'informa succintament del cas que ens ocupa. Al titular hi llegim: «Ejecución de una pena de muerte en Andorra» i el subtítol diu que «El sentenciado había dado muerte a dos hermanos suyos».

Aquest document, relacionat de manera immediata amb la lectura pública de la sentència, ens deixa ben parats en descobrir de cop que el crim fratricida va ser doble: el condemnat no havia mort només un germà sinó dos. En contra del que es pensava, el cas era doblement greu. Doblement interessant.

Seo de Urgel, 8 de noviembre. Comunican de Andorra haberse ejecutado una sentencia de muerte en la capital del Principado contra el autor de un doble fratricidio. Hace más de un siglo que no se había

practicado en Andorra ninguna ejecución, ya que los delincuentes de delitos graves eran trasladados indistintamente a España o a Francia, naciones protectoras, que cuidaban de sancionar los hechos.

El sentenciado ha resultado ser vecino de la parroquia andorrana de Canillo, el cual dió muerte a un hermano suyo, próximo a contraer matrimonio, siendo el motivo del crimen pretender heredar la hacienda de sus padres, que a aquél había sido donada. El criminal fingió haberle encontrado muerto en la finca; pero estrechado a preguntas acabó confesándose autor de la fechoría.

Conducido a la presencia del Tribunal de Cortes, que preside el juez de apelaciones, y del que forman parte los «veguers» español y francés y los dos «batlles», o jueces de paz, ambos andorranos, no solamente se confesó autor del fratricidio, sino que también declaró haber dado muerte, hace diez años, a una hermana, delito éste que había quedado en la más completa impunidad.

El Tribunal, después de larga deliberación, condenó al fratricida. Acordó, asimismo, en la sentencia que no había lugar a su revisión ni tampoco a la concesión de indulto.

La notícia té un tractament secundari a la pàgina i per aquesta raó només incorpora alguns aspectes circumstancials i de l'impacte social, però no queda clar si la sentència condemnatòria era motivada per l'assassinat del germà o si es feia justícia pels dos crims. Tampoc no dona cap més detall sobre aquest segon homicidi que havia passat desapercebut tants anys. Com era possible que no l'haguessin enxampat per l'assassinat de la germana? Com

ho havia fet? Quina mena de criminal era, capaç de liquidar la pròpia família? Quin caràcter fred i calculador, gairebé inhumà, havia de tenir per viure com si re durant deu anys després d'haver matat la germana i que ningú no sospités? I com és que havia confessat? ¿Potser era d'aquella mena de psicòpates que necessiten fer pública la seva obra, el tipus d'assassí que es perd en el deliri egòlatra i reclama reconeixement i admiració macabres? ¿Eren aquelles dues morts tota la seva obra o hi havia altres crims comesos secretament i que també havien quedat impunes?

MALAGELADA

L'octubre del 1943, quan es dictà sentència a la plaça pública, l'advocat català Josep Maria Malagelada era a Andorra preparant un estudi sobre l'estructura judicial de les institucions del país. En el seu llibre *La Andorra señorial en funciones de justicia* (Barcelonesa de Publicaciones), una rara bibliogràfica avui gairebé impossible de trobar, descriu i explica la immobilitat de l'organització de la justícia andorrana des de l'època medieval i fa notar que en l'àmbit penal el Tribunal de Corts continuava sent instància única, com des de temps immemorials, cosa que impedia qualsevol opció a un recurs. Però a banda de tot això, hi inclou algunes notes sobre la pena capital que ens interessen molt. Testimoni directe d'un gran valor, entre altres coses (alguna de les quals potser recuperarem més endavant), Malagelada escriu el següent:

En aquel diminuto país enclavado en nuestro Pirineo, llamado, aunque impropiaemente, Principado de Andorra, ha ocurrido no ha mucho tiempo un hecho con categoría de acontecimiento puesto que para hallar en dicho país otro parecido debemos remontarnos al año 1854. Casi un siglo entre uno y otro. En igual proporción, o mejor desproporción -a uno por siglo-, iríamos encontrando los hechos anteriores de igual o parecida índole.

El hecho (y no se impacienta el lector, pues voy a referírsele con más detalles que quisiera) no depasa

de lo vulgar en los demás países. En los Valles de Andorra, sin embargo, y no según veremos por lo reducido del país, es un hecho más que excepcional: insólito. Y he ahí su interés; y más que por el hecho en sí mismo, por haberse dado en un país tan singular como aquél, por la manera de reaccionar ante el hecho y por la manera de castigarlo.

I després d'aquesta introducció amb l'estil inflat i carregós tan de l'època, detalla «el hecho» en qüestió:

Hace de ello muy poco tiempo, un joven andorrano, habitante de uno de los lugares más solitarios y empinados de la Parroquia de Canillo, ha asesinado a un hermano suyo. Al confesar su repugnante crimen ante el Batlle instructor del sumario, declaró que el móvil fué el temor de que la víctima con ocasión del matrimonio que tenía en proyecto alejara su posibilidad de heredarle. No fué pues un móvil pasional. El autor del crimen pensó primero deshacerse de su víctima envenenándole, cambiando luego de parecer y haciéndolo por medio de un arma de caza que le disparó mientras dormía, en la propia cama utilizada por ambos, bajo un mismo techo. Consumado su crimen dispuso las cosas de forma que se creyera un suicidio. Unos años antes había asesinado también a una hermana suya, ahogándola en la misma cama en que yacía desde hacía algún tiempo efecto de gravísima enfermedad, lo que hizo creer en una muerte natural hasta descubrirlo el propio autor en el momento de su arrepentimiento.

Si comparem el fragment que acabem de reproduir amb el breu de *La Vanguardia*, del qual el mateix Malagelada podria haver estat una de les fonts d'informació originals, és evident que, com promet l'advocat, el seu text és més ric en detalls. En part perquè no té la limitació d'espai a què estava sotmesa la columneta marginal al diari però també perquè va ser un testimoni directe «del hecho» i en altres passatges del seu llibre utilitza com a exemple el cas del doble fratricidi per il·lustrar el funcionament de la justícia al Principat.

Com és lògic les dues referències coincideixen sobre el cas i l'una sembla confirmar l'altra pel que fa a l'homicidi de la germana. Van ser per tant dues morts. Però el més curiós és que, mentre que *La Vanguardia*, mitjançant una notícia breu i esquemàtica, especifica que el primer assassinat s'havia comès deu anys enrere, per la seva banda el text de l'advocat Malagelada, molt més minuciós i extens, no pot concretar i només diu que va ser «unos años antes». És inevitable demanar-se el perquè. Per quina raó no fixa la data de la primera mort? ¿Pot ser que no la sabés quan en canvi, gràcies a ell, sabem que va morir asfixiada? Ofegada amb les mans del seu germà, que va disposar-ho tot de manera que semblés una mort natural en trobar-se la germana greument malalta. Però aquest primer crim —si realment va ser el primer i no n'hi ha altres per descobrir—, aquest primer homicidi ens continua encuriosint perquè hi ha moltes coses que no sabem. No sabem quin mòbil tenia ni si també va ser jutjat. I això ens genera dubtes sobre el perfil del germà fratricida: ¿era un monstre despietat i inhumà sense cap mena d'escrúpols, com tot indica? ¿O, en veure patir la germana malalta, i potser d'acord amb ella, va fer el cor fort per ajudar-la a posar fi al dolor i el patiment?

Més coses: els dos assassinats no semblen tenir relació i només coincideixen en el fet que les víctimes eren germans del fratricida i que eren al llit, l'una malalta i l'altre dormint. Però més enllà d'això, les circumstàncies no tenen res a veure, aparentment. El modus operandi (aquesta expressió que apareix sovint en novel·les, pel·lícules i sèries de televisió amb la fàtua pretensió de la versemblança i que preferiria no haver de fer servir gaire), la manera de procedir en els dos crims, no segueix cap patró i de fet només tenen en comú la indefensió de les víctimes: la germana, ofegada mentre dormia; i l'altre, primer una temptativa d'enverinament —de la qual es desprèn premeditació— i al final mort per arma de caça —podem suposar que devia ser una escopeta—. També és desconcertant que no hi hagi acarnissament i és que, com he pogut saber (i també és un tòpic de novel·les, pel·lis i sèries —en aquest cas cert—), els crims comesos contra persones properes acostumen a tenir una dimensió passional a la qual va associat un grau important de crueltat. Però en aquest doble fratricidi no és així.

Canillo anys trenta. V. Builles. Arxiu Nacional d'Andorra.

El llit. El primer cop que es llegeix el text del Malagelada hi ha un element que sovint passa desapercebut però que en una segona lectura es revela enigmàtic. És el llit. El llit on dormia la víctima i que diu que feien servir els dos germans. Què? Com? Que vivien junts «bajo un mismo techo» no és cap sorpresa: en la societat tradicional, en la vida a pagès, dins d'una casa gran hi vivia tota la família. Però com és que parla de «la cama utilitzada por ambos»? Dormien junts? Al mateix llit?

Fins ara hem llegit el que ens diu el text. Ara, però, hem de fixar-nos en el que no ens diu. El que no sabem. No sabem com es deia el criminal. Només que era un jove de la parròquia de Canillo. Que visqués en un dels indrets més «solitarios y empinados» en lloc d'una referència real

sembla més aviat una descripció literària per suggerir un tipus de vida primitiu, rústec. On vivien, exactament? Tampoc no sabem quina edat tenien els protagonistes d'aquests crims, ni quina cara feien, ni com vivien, ni com es guanyaven la vida. Com és que compartien el mateix llit? Com és que l'assassí va ser capaç de viure tranquil·lament després d'haver-se carregat una germana i de sobte va pelar el germà?

UN ARTICLE

Setanta-cinc anys després, el cas continua suscitant interès i a la mínima oportunitat la premsa local recupera el record de l'última pena de mort dictada a Andorra. Un dels millors exemples és l'article d'Andrés Luengo amb motiu dels set decennis de la condemna. La peça, a tota plana, està il·lustrada amb la foto que ja hem comentat, un reclam directe i contundent per atrapar l'atenció del lector distant que fulleja la premsa a la feina o al bar. El titular és també molt impactant. Només dues paraules: «Pena capital».

L'article és del dia 18 d'octubre i justament és la data l'element que justificava la suposada notícia, en portar cap a l'actualitat d'aquell dia la memòria d'una efemèride. «Fa 70 anys, tal dia com avui, però de l'any 1943, es va aplicar per última vegada la pena de mort a Andorra». Així comença la peça, que, després d'una marrada per justificar la notícia de l'aniversari, continua explicant que «la darrera persona que va patir aquesta condemna va ser Pere Areny, acusat i declarat culpable pel Tribunal de Corts d'haver assassinat el seu germà Antoni Areny per motiu d'una herència». Aquests són els noms dels protagonistes.

Al paràgraf següent, el text diu: «Segons recull la sentència, els fets van ocórrer a Canillo la nit del 31 a l'1 d'agost quan Pere Areny Aleix dormia en el mateix llit que el seu germà Antoni Areny Baró, i segons es llegeix a la sentència "sent les 3 de la matinada, l'esmentat Pere Areny, després d'assegurar-se que el seu germà dormia profundament, prengué una escopeta calibre 12, que

carregada amb balins guardava en l'habitació on dormien, i disparà sobre el seu germà produint-li una ferida a la regió molar dreta, que interessava massa encefàlica, mortal de necessitat"». Mortal de necessitat? Això es diu en una pena de mort?

«La sentència no deixa lloc a dubtes [continua l'article més endavant, i torna a citar fragments de la condemna]: "de les proves obrants en autes i de la declaració prestada per l'inculpat es desprèn que aquest hauria meditat llargament el crim, i que'l mòbil del mateix era fer-se amb l'herència del seu germà"». Això últim al reportatge s'enllaçava amb un altre fragment de la resolució: «ateses les circumstàncies de lloc, parentiu, forma, espai reduït del país, el delictes d'autes ha impressionat vivament l'opinió pública de les Valls; fent necessària una reparació adequada al gravíssim delictes comès, i que l'ànim del tribunal, habitualment inclinat a la indulgència, a d'èsser sever, en reprimir delictes que porten perturbació greu a les costums tradicionals i seculars d'Andorra; i molt més quan el mòbil del mateix ha estat l'obtenció d'un enriquiment en diners».

«En un país tradicionalment pacífic i neutral que feia tants anys que no aplicava la pena de mort [diu el periodista], a causa de l'alarma social que va comportar el cas, i invocant el tribunal l'opinió pública en la seva resolució, el Tribunal de Corts va decidir aplicar la pena màxima existent. "Falla: que deu condemnar, declarar i declara a Pere Areny Aleix, autor del delictes d'assassinat del seu germà Antoni Areny Baró, amb les agravants: d'alevosia, premeditació, nocturnitat, ús de medis desproporcionats i altres no específiques, condemnant-lo a sofrir la pena capital [...] segons costum"». L'article s'acaba de manera abrupta amb una referència confusa al garrot vil

i repetint que «aquesta va ser la darrera pena capital dictada a Andorra, de la qual avui recordem l'efemèride, i malgrat que la figura jurídica de la pena de mort es va mantenir al corpus legal del Principat durant dècades, no es va tornar a aplicar».

Rellegim l'article: com és que el segon cognom dels dos germans no coincideix? Per què els articles contemporanis ja no es feien ressò del projectat matrimoni de l'hereu, que suposadament era el mòbil de l'assassí? Per què no parlaven de l'intent previ d'enverinament? I més inquietant encara, com és que s'oblidaven definitivament de la germana morta anys abans?

L'explicació es troba a l'Arxiu Nacional d'Andorra, on es conserva la documentació del cas: si no es donaven més dades, era simplement perquè a la sentència no hi sortien. Si durant el procés el fratricida havia confessat tots aquells punts —l'emmetzinament, l'assassinat de la germana—, allò devia constar als papers als quals jo no tenia accés i és que, tal com em va explicar la Susanna Vela, cap de l'Arxiu, les resolucions judicials són públiques però la resta dels expedients —és a dir, el procés pròpiament dit— només els poden consultar les parts implicades. Per avançar, havia d'espavilar-me únicament amb els tres folis de la resolució condemnatòria. Sí, només havien necessitat tres fulls per decidir la vida d'una persona.

Al document original no hi deia res significatiu que no sabés per altres fonts indirectes tot i que sí que hi ha alguns detalls interessants, com que es pressuposés que era el germà petit qui havia guardat l'arma a l'habitació on dormien, o que es destaqués que no hi havia problemes entre germans que justificuessin el crim: de fet, el tribunal volia deixar tan clara la innocència i la indefensió de la víctima —i la culpabilitat de l'assassí— que després